

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تفسیر موضوعی قرآن کریم

جلسه سوم: امکان شناخت حقیقت

سید حمید حسینی

taalim.ir

• امکان شناخت

- نخستین و مهم ترین پرسش در موضوع معرفت شناسی این است که آیا اساساً انسان می تواند آگاهی و شناختی حقیقی (باور صادق موجه) داشته باشد؟
- با وجود آنکه در نگاه ابتدایی به نظر می رسد این پرسش جا ندارد و ممکن بودن شناخت بدیهی است، ولی مروری به دلایل شکاکان نشان می دهد باید در این زمینه بیشتر تأمل کرد.
  - دلایل شکاکان:
- هیچ دانش و حوزه ای را سراغ نداریم که در آن خطا نداشته باشیم. حتی در ریاضیات

• هیچ دلیلی نداریم که همه ما تمام عمر خود را در خواب نباشیم و وقتی بیدار شویم و ببینیم همه آنچه واقعی می‌شمردیم خواب بوده است.

• از کجا بدانیم که مغز ما داخل یک لوله آزمایشگاه متصل به برنامه‌ای تعریف شده نیست؟

• آنچه می‌دانیم بر اساس ساختار ذهنی فعلی ماست و اگر این ساختار عوض شود، دانسته‌های ما نیز تغییر می‌کند. همان‌گونه که اگر ساختار چشم ما تغییر کند، رنگ‌ها و اندازه‌ها و امثال آن را به‌گونه‌ای دیگر می‌بینیم.

• عالمی که ما با آن سر و کار داریم عالم نمود (ظهورات) است که با عینک و حجاب ذهن به آن رسیده‌ایم و راهی برای رسیدن به عالم بود (واقع) نداریم.

○ پاسخ این دلایل:

• اگر امکان شناخت هیچ حقیقتی وجود ندارد و راهی برای خروج از شک نداشته باشیم، همین قضیه نیز پذیرفتنی نیست و شکاکیت نیز باید شک کرد. ضمن اینکه اصل سخن گفتن، استدلال کردن و نتیجه استدلال را تابع مقدمات آن دانستن، نقض ادعای شکاکیت است. گذشته از اینکه در عمل و امور عادی زندگی به حوادث، خطرات و سایر موضوعات ترتیب اثر می‌دهند و عملاً رئالیست‌اند. (برخلاف پیرهون که سعی می‌کرد سخن نگوید و به هیچ خطری واکنش نشان ندهد تا نقضی بر ادعایش نباشد).

• همین که می‌فهمیم در حس یا تفکر دچار خطا می‌شویم نشان می‌دهد چندین معرفت یقینی داریم: یکی اینکه ملاکی را برای تشخیص خطا در اختیار داشته‌ایم و با مقایسه یافته خود با آن ملاک، پی به خطا برده‌ایم و دوم اینکه اکنون می‌دانیم خطا کرده‌ایم و به خطای قبلی خود یقین داریم. سوم به وجود خطا کار یقین داریم. چهارم به ذهنی که در تحلیلش خطا

می کند اعتراف کرده ایم. پنجم به قابل اعتماد بودن استدلال عقلی اذعان کرده ایم و ...

• ابن سینا می گوید کسی که واقعیت را انکار می کند باید مورد ضرب و تأثر قرار داد.

• نگاه قرآن به امکان شناخت

• با توجه به اینکه عموم مردم به مباحث تخصصی معرفت شناسی توجهی ندارند و این مسئله برایشان مطرح نیست، قرآن کریم به صورت مشخص به این مباحث پرداخته؛ ولی به صورت صریح و روشن در این باره موضعش را مشخص کرده و امکان شناخت را واضح و مفروغ عنه دانسته است.

• آیات فراوانی از قرآن نشان می دهد امکان شناخت حقایق گوناگون حسی، عقلی و حتی ملکوتی و غیبی برای انسان وجود دارد و بدون پرداختن مستقیم به موضوع امکان شناخت، به گونه ای غیر مستقیم این امکان را مسلم و روشن می داند.

• برخی از آیاتی که بر امکان شناخت انسان و واقع نما بودن آن دلالت دارند:

- آیاتی که سخن از دانایی و آگاهی انسان می گوید:

• فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ (بقره، ۲۶)

• وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (بقره، ۷۵)

• وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ (بقره، ۱۴۴)

• فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (نمل، ۵۲)

• يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (روم، ۷)

• آیاتی که بی توجهان نسبت به دانسته ها را توبیخ می کند:

• أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُغْلِبُونَ (بقره، ۷۷)

• وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ

أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (بقره، ۱۰۱)

- **أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبْلِ كَيْفَ خُلِقَتْ** (غاشية، ۱۷)
- **أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ**

(توبه، ۷۸)

- **أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّانَهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نَمُكِّنْ**
- **لَكُمْ** (انعام، ۶)

○ آیاتی که دعوت به دانستن می کند:

- **وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ** (بقره، ۱۹۴)
- **فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا** أَنَّمَا عَلَىٰ رُسُلِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (مائده، ۹۲)
- **قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا** كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِّبِينَ (انعام، ۱۱)
- **قُلْ انظُرُوا** مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (يونس، ۱۰۱)
- **وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً** فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ
- **لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ**

(توبه، ۱۲۲)

- **اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ**
- **لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا**

(طلاق، ۱۲)

○ آیاتی که به تفکر دعوت می کند:

- **قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ شَيْءٍ وَفِرَادَىٰ تُثَمَّرُ ثُمَّ **تَتَفَكَّرُونَ**** (سبأ، ۴۶)

- **فَأَقْصَصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ **يَتَفَكَّرُونَ**** (اعراف، ۱۷۶)

- **وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ **وَلَعَلَّهُمْ **يَتَفَكَّرُونَ****** (نحل، ۴۴)

- **قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ **أَفَلَا **تَتَفَكَّرُونَ****** (انعام، ۵۰)

○ آیاتی که پرسش‌هایی را برای تفکر مطرح می کند:

- **قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ **أَفَلَا **تَتَفَكَّرُونَ****** (انعام، ۵۰)

- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتَ تُؤَفِّكُونَ (يونس، ٣٤)
- قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ (شعراء، ٧٢)
- أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا (اعراف، ١٩٥)